

УДК 159.9

ІВАНЦОВА Н. Б.Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ І МОТИВІВ ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ

У статті розглянуто залежність успішності студентів від мотивів їх професійного вибору. Описано динаміку задоволеності студентів обраною спеціальністю залежно від курсу навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: ставлення до обраної спеціальності, мотиви професійного вибору, успішність, задоволеність обраною спеціальністю, розчарування у майбутній професійній діяльності, функціональний зміст діяльності, особистісні властивості працівника, ціннісні орієнтації.

Проблема мотивації є актуальною як у вітчизняній, так і у зарубіжній психології. Питання мотивації навчальної діяльності та розвитку творчої особистості учнів розглядають такі учені, як: Д. Макклелланд, Г. Олпорт, Л. Божович, А. Маркова, Н. Власова, О. Леонтьєв та інші [2; 3; 5; 6; 7; 8]. Проте ця проблема потребує ширшого та глибшого дослідження. З одного боку, це відбувається тому, що необхідність упровадження у практику психологічних досліджень, вихід на реальне поведіння людини, до її регуляції вимагає сьогодні реального пізнання закономірностей людини. З іншого боку, назріла необхідність розкриття зв'язків внутрішніх мотиваційних тенденцій людини до дії, виходячи з соціальної детермінації її психіки.

Психологічні дослідження особливостей мотивації студентів показали їх тісний взаємозв'язок із системою цілепокладання особистості: освіта позитивно впливає на особистість в умовах усвідомлення її доцільності і життєвої необхідності знань. Так, за даними Р. Р. Бібріха та І. А. Васильєвої, важливим чинником формування у студентів внутрішніх мотивів навчання, у тому числі пізнавальних і професійних, виступає самостійна постановка ними навчальних цілей і завдань [1]. У такій ситуації забезпечується взаємодія навчальних цілей і мотивів.

У ході дослідження ми спробували виявити, яке зіставлення мотивів професійного вибору й успішності досліджуваних. Класифікація досліджуваних за успішністю проводилася на основі їхньої інформації про переважаючі за час навчання оцінки. Вірогідність розходжень обчислювалася за допомогою *t*-критерію при рівні значущості $p \leq 0,05$.

Отримана зведена картина даних дозволяє побачити чіткий зв'язок між рівнем успішності досліджуваних і структурою мотивів. Зокрема аналіз значень по групі соціальних мотивів свід-

чить про те, що мотив «прагнення одержати вищу освіту» має однакову вагомість для студентів, що вчаться на «відмінно» і «задовільно». Значення престижу ВНЗ послідовно підвищується від студентів, що вчаться на «задовільно» і «добре», до студентів-відмінників ($p = 0,01$; $p = 0,001$; $p = 0,001$).

Подібна картина спостерігається і при аналізі зіставлення успішності і мотиву «отриманими знаннями сприяти економічному і культурному прогресу країни». Виражена громадянська позиція найбільш властива студентам, що вчаться в основному на «відмінно»; у добре встигаючих студентів у співвідношенні з відмінниками кількість таких відповідей практично наполовину менша ($p = 0,001$). Серед трієчників вірогідність розходжень зафіксована тільки у співвідношенні останніх з відмінно встигаючими студентами ($p = 0,001$).

Близька за результатами і добре узгоджується з соціальними мотивами група внутрішньо обумовлених мотивів: «бажання здобути обрану спеціальність» ($p = 0,001$ – відмінники добре встигаючі; $p = 0,001$ – відмінники трієчники; $p = 0,01$ – добре встигаючі трієчники), «вважаю, що це моє покликання» (відповідно: $p = 0,001$; $p = 0,001$; $p = 0,05$) і мотив реалізації матеріальних потреб (відповідно: $p = 0,001$; $p = 0,01$; $p = 0,689$).

Що стосується зовнішньо обумовленої мотивації, то тут зафіксовані незначні розбіжності у показниках між різними за успішністю категоріями досліджуваних. Статистично значущі розходження зафіксовані при орієнтації на поради батьків і друзів. Не виявлено статистично значущих розходжень у значенні для студентів з різною успішністю таких мотивів, як: «одержавши вищу освіту, виїхати за кордон» і «просто не хочуть працювати, а батьки поки згодні утримувати».

Практично відсутні розходження у значущості для різних категорій мотиву, пов'язаного з

небажанням служити в армії. Одночасно встановлені статистично значущі розходження на рівні 0,001 при співвідношенні успішності і мотиву «головне – одержати диплом, а працювати буду, де є прибуток»: чим нижча успішність, тим вищий відсоток тих, хто керувався цим мотивом.

Варто підкреслити, що проведений нами додатковий аналіз зазначених чинників за ознаками статевих розходжень, місця проживання до вступу у ВНЗ, а також за формою навчання (бюджетною чи контрактною) не вніс істотних коректив у виявлену картину зіставлення успішності досліджуваних і мотивації професійного вибору.

Постало питання про зіставлення мотивів вибору професії між представниками різних ВНЗ. Щоб одержати відповідь на питання, було вивчене співставлення структури мотивів студентів-першокурсників факультету психології й економічного факультету.

Звернемося до порівняльного аналізу мотивів професійного вибору студентів факультету психології та економічного факультету, отриманих нами з використанням непараметричного критерію Ван дер Вардена при рівні значущості розходжень $p \leq 0,05$ (табл. 1).

З табл. 1 видно, що по основному масиву даних істотних розходжень у мотивації виявлено не було. У той же час значущі розходження виявлені з таких мотивів, як «престижність ВНЗ й обраної спеціальності», «був невисокий конкурс і можна було легше вступити». У цьому плані економічний факультет перебуває у більш сприятливому становищі, що є додатковим доказом високого попиту серед сучасної молоді на професії економічного профілю ($p = 0,0017$).

Професія психолога з ряду об'єктивних причин (низький рівень матеріального забезпечення, великий обсяг навчального навантаження, часто ненормований робочий день і т.д.) на сьогоднішній день не входить у розряд дуже престижних. На цьому тлі становить інтерес виявлення значущих розходжень за мотивом «бажання здобути обрану спеціальність». Цей мотив домінує саме у студентів спеціальності «психологія» ($p = 0,0089$). Додатковим підтвердженням є і більш висока значущість для студентів-психологів мотиву вважати обрану професію своїм покликанням ($p = 0,003$).

Істотно більш високий відсоток відмінно встигаючих студентів як факультету психології (12,0%), так і економічного факультету (12,5%)

Т а б л и ц я 1

Співставлення мотивів професійного вибору між студентами факультету психології й економічного факультету

Мотиви	Кількість опитаних		Вірогідність значимості розбіжності
	факультет психології	економічний факультет	
СОЦІАЛЬНІ			
Прагнення одержати вищу освіту	101	116	0,1170
Престижність ВНЗ й обраної спеціальності	8	54	0,0017
Отримані дані допоможуть сприяти соціально-економічному й культурному прогресу країни	12	14	0,2360
ІНДИВІДУАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНІ			
<i>І. Внутрішньо обумовлена мотивація</i>			
Бажання здобути обрану спеціальність	62	44	0,0089
Вважаю, що це моє призначення	38	20	0,0030
Отримана спеціальність забезпечить реалізацію матеріальних потреб	27	45	0,3340
<i>ІІ. Зовнішньо обумовлена мотивація</i>			
Бажання не переривати сімейну традицію	5	6	0,3122
За порадою вчителів	7	3	0,1412
За порадою друзів (подруг)	2	1	0,3610
За порадою батьків	27	45	0,3340
СИТУАТИВНІ			
Був невисокий конкурс і можна було легше вступити	11	2	0,0432
Одержавши вищу освіту, виїхати за кордон	8	2	0,0921
Не хотів іти в армію	7	5	0,1967
Просто не хочу працювати, а батьки згодні поки мене утримувати	3	4	0,3829
Для мене головне – одержати диплом, а працювати я буду там, де є прибуток	24	20	0,0692

усвідомлюють своє громадянське призначення: «отриманими знаннями всіляко сприяти соціально-економічному і культурному прогресу країни». У студентів, що вчаться на «добре» і «задовільно», цей показник значно нижчий.

У групі індивідуально-професійних мотивів найбільший інтерес представляє блок внутрішньо обумовлених мотивів. Як ми вже відзначали, у цілому бажання здобути обрану спеціальність у сполученні з усвідомленням свого покликання більш виражене у студентів факультету психології. Спостерігається пряма залежність між мотивацією професійного вибору і рівнем успішності: чим більш внутрішньо усвідомленим у досліджуваних обох спеціальностях виступає прагнення освоїти обрану спеціальність, тим вища їхня успішність.

Більш рельєфно виглядає картина взаємозв'язку між успішністю і перспективою реалізації матеріальних потреб. Зовсім закономірним можна визнати той факт, що порівняно зі студентами факультету психології відсоток відмінників економічного факультету, зорієнтованих на можливість шляхом одержання спеціальності забезпечити собі належне матеріальне благополуччя, у 2 рази більший (відповідно, 13,6% і 25,0%).

Однак показово й інше: чим нижча успішність студентів як факультет психології, так і економічного факультету, тим менша кількість тих, хто розраховує на гарне матеріальне забезпечення у майбутньому за допомогою роботи зі спеціальності.

У структурі зовнішньо обумовленої мотивації найбільш виразним, особливо для студентів-психологів, є мотив, що пояснює професійний вибір порадою батьків. При цьому чим вищий процентний показник цього чинника (відповідно, відмінники – 18,1%; студенти, що вчаться на «добре», – 22,8%, студенти, що вчаться на «задовільно», – 31,5%), тим нижча успішність. На наш погляд, отримані дані – додаткове підтвердження висновку про те, що самостійність у професійному самовизначенні сучасних юнаків і дівчат, усвідомлений вибір ними майбутньої спеціальності значною мірою обумовлюють їхню успішність у навчанні.

У свою чергу, висока успішність, міцні знання виступають для студентів вагомим чинником професійного розвитку. Одночасно спостерігається істотне зниження ролі сімейних традицій, порад учителів і друзів в орієнтації на професію для всіх категорій успішності студентів.

Аналіз зіставлення ситуативних мотивів й

успішності досліджуваних виявив досить неоднорідну картину. Як на факультеті психології, так і на економічному факультеті досить високим виявилось представництво студентів-юнаків, що пояснюють свій вибір небажанням служити в армії.

На факультеті психології серед цієї категорії опитаних вищий відсоток студентів-відмінників – 31,8% (відповідно, 19,1% – студенти, що вчаться на «добре», і 9,3% – студенти-трієчники), у той час як на економічному факультеті розходження за цим мотивом і показниками успішності студентів виявилися незначними.

Досить невелике число опитаних, незалежно від успішності, пов'язує свій вибір з наявністю невисокого конкурсу при вступі і перспективою виїхати згодом за кордон.

На обох факультетах спостерігається тенденція значного збільшення чисельності студентів, що пов'язують своє майбутнє з пошуком прибуткової роботи.

При цьому, чим нижча успішність, тим вищий відсоток досліджуваних, що вказують на означений мотив.

З одного боку, те, що з категорії студентів, які вчаться на «задовільно», 36% майбутніх психологів і 20% майбутніх економістів не планують працювати за обраною спеціальністю – факт не настільки обтяжуючий. Викликає тривогу інше: відсоток цих «випадкових» студентів досить великий.

Отже, актуальною є проблема підвищення ролі індивідуального підходу у навчанні, у тому числі у плані корегування мотиваційних основ професійного вибору студентів.

Виявлені вище тенденції представлені на рис. 1–2, де відображене зіставлення показників основних груп мотивів й успішності студентів.

Порівняльний аналіз усереднених даних по факультеті психології й економічному факультету показує, що для студентів, які вчаться на «відмінно» і «добре», пріоритетну роль у виборі спеціальності відіграють внутрішньо обумовлені професійні мотиви, пов'язані з усвідомленням свого покликання, бажанням здобути обрану спеціальність.

Таким чином, отримані результати дослідження дозволили встановити характер зв'язку, що існує між мотивами професійного вибору й успішністю студентів: *чим більш самостійним й усвідомленим є вибір професії студентами, тим вищий рівень їхньої успішності.*

Ставлення до спеціальності як способу самореалізації особистості проявляється у показни-

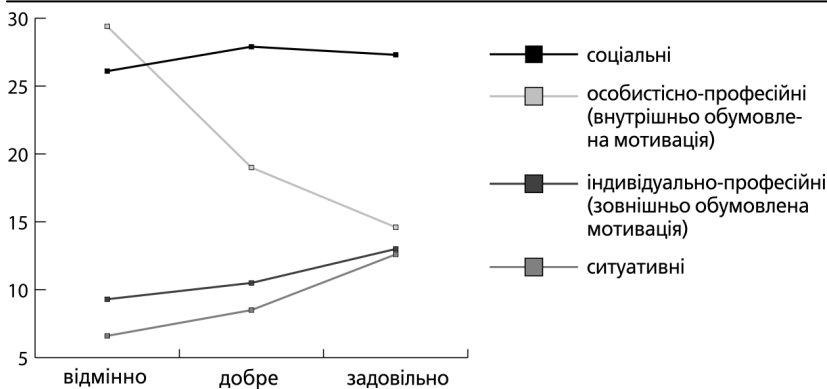

Рис. 1. Залежність успішності від мотивів професійного вибору студентів-психологів

Т а б л и ц я 2 (до рис. 1)

Мотиви	Успішність, %		
	Відмінно	Добре	Задовільно
Соціальні	26,1	27,9	27,3
Особистісно-професійні (внутрішньо обумовлена мотивація)	29,4	19,0	14,6
Індивідуально-професійні (зовнішньо обумовлена мотивація)	6,6	8,5	12,6
Ситуативні	9,3	10,5	13,0

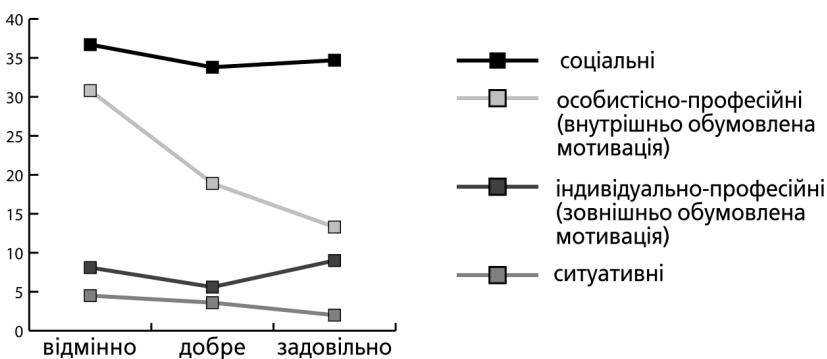

Рис. 2. Залежність успішності від мотивів професійного вибору студентів економічного факультету

Т а б л и ц я 3 (до рис. 2)

Мотиви	Успішність, %		
	Відмінно	Добре	Задовільно
Соціальні	36,7	33,8	34,7
Індивідуально-професійні (внутрішньо обумовлена мотивація)	30,8	18,9	13,3
Індивідуально-професійні (зовнішньо обумовлена мотивація)	4,5	3,6	2,0
Ситуативні мотиви	8,1	5,6	9,0

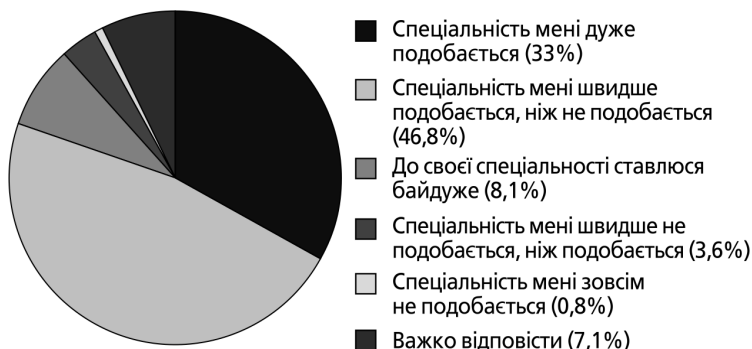

Рис. 3. Ступінь задоволеності студентів обраною спеціальністю

ках ступеня задоволеності нею з боку студентів – ключовому індикаторі досліджуваного явища. Позитивний характер ставлення до спеціальності, високий ступінь задоволеності нею дозволяють, як пише В.Я. Ляудіс, зрозуміти вказаний процес «як діяльність не стільки репродуктивну, відтворюючу, скільки продуктивну, творчу, у ході котрої майбутній фахівець не тільки освоює професійні знання і способи їхньої побудови, але й сам створює нові знання, новий, соціально значущий досвід» [9, с. 8; 44–52]. На важливість позитивного ставлення студентів до майбутньої професії як сприятливої умови для їхнього особистісного становлення звертають увагу і ряд інших дослідників.

Можна виділити зв'язок мотивації у діяльності з такими показниками, як функціональний зміст діяльності, особистісні властивості працівника, у тому числі його ставлення до спеціальності, ціннісні орієнтації [9].

Щоб виявити ступінь задоволеності студентів обраною спеціальністю, учасникам опитування було запропоновано висловити свою думку про спеціальності, виходячи з запропонованої А. Г. Здравомисловим і В. А. Ядовим класифікації:

- спеціальність мені дуже подобається;
- спеціальність мені скоріше подобається, ніж не подобається;
- до своєї спеціальності ставлюся байдуже;
- спеціальність мені скоріше не подобається, ніж подобається;
- спеціальність мені зовсім не подобається;
- важко відповісти [4; 11].

Загальна картина отриманих даних за результатами опитування всієї сукупності досліджуваних представлена на рис. 3.

Отримана картина свідчить про те, що основна частина досліджуваних задоволена обраною спеціальністю: 33% – ті, кому спеціальність дуже подобається, і 46,8% – студенти, яким спеціальність скоріше подобається, ніж не подобається. У цілому це становить приблизно 80% учасників опитування.

Однак, більш диференційований аналіз даних, заснований на підрахунку індексу значущості задоволеності спеціальністю (3) по кожному з досліджуваних факультетів, свідчить про наявні істотні розходження їхніх показників у співвідношенні з усередненим сукупним індексом (0,58).

Дослідження динаміки цього явища дозволило встановити нерівномірність показників задоволеності студентів обраною спеціальністю залежно від курсу навчання (рис. 4).

Як видно з рис. 4, загальна тенденція задоволеності більшої половини досліджуваних обраною спеціальністю зберігається протягом усього періоду навчання у ВНЗ. Одночасно, якщо оцінювати динаміку явища виходячи з запропонованих нами шаблів соціалізації студентів, стає очевидним, що найбільш високий індекс значущості задоволеності обраною спеціальністю характеризує досліджуваних, що перебувають на I курсі (0,59). На наступних II, III і IV курсах навчання спостерігається зниження значення цього індикатора (відповідно, 0,55; 0,54; 0,56). До IV курсу його значення трохи зростає, але так і не досягає початкового рівня (0,56). Проведені бесіди з учасниками опитування свідчать про наявність ряду зовнішніх і внутрішніх чинників, які спричиняють зазначені зміни.

До їхнього числа варто віднести розчарування у майбутній професійній діяльності, що виникає під час проходження виробничої практики на III курсі, незадоволеність студентів станом

навчально-виховного процесу у ВНЗ, неясність перспективи професійної самореалізації. Зокрема Ф. Е. Шерегі, В. Г. Харчева, В. В. Сериков на основі проведеного дослідження роблять висновок, що майже 70% випускників російських ВНЗ зі стажем роботи до 1 року висловлюють ті чи інші претензії до отриманої освіти, а найбільш критичних оцінок до його змістовної сторони та технологій навчання дотримуються майже 28% опитаної молоді [10].

Принципових змін у загальну картину уявлень про задоволеність студентів обраною спеціальністю не вніс і аналіз зіставлення індексів значущості, які відображають зіставлення задоволеності досліджуваних своєю спеціальністю з їхньою успішністю.

Як видно з рис. 5, існує прямиий зв'язок між задоволеністю студентів обраною спеціальністю та їхньою успішністю: чим вища успішність студентів, тим більша кількість серед них тих, для кого характерний високий ступінь задоволеності обраною спеціальністю. Аналіз аналогічних параметрів за даними студентів факультету психології та економічного факультету підтверджує виявлені та описані нами тенденції.

Список використаних джерел

1. Бибрих Р.Р. Особенности мотивации и целеобразования в учебной деятельности студентов младших курсов / Р.Р. Бибрих, И.Л. Васильева // Вестн. МГУ. — 1987. — № 2. — С. 20—30. — (Сер. 14: Психология).
2. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л.И. Божович // Вопросы психологии. — 1979. — № 4. — С. 23—34.
3. Власова Н. «Управление людьми (Инструменты власти и влияния)» / Н. Власова. — Москва: «Инфра-М», 1999.
4. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности / А.Г. Здравомыслов. — М.: Политиздат, 1986. — 221 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. — М.: Академия; Смысл, 2005. — 352 с. — (Серия «Высшее образование»).

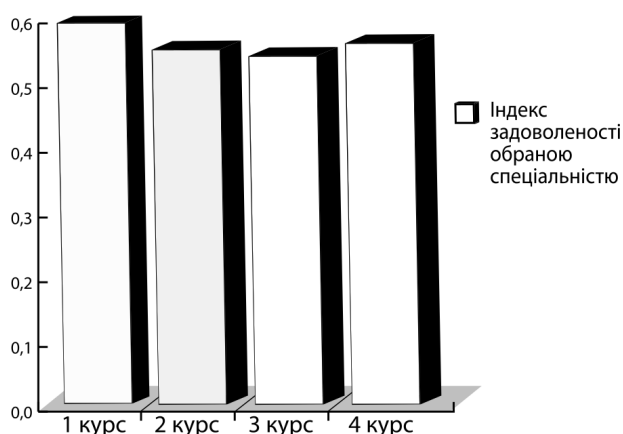

Рис. 4. Динаміка індексів задоволеності студентів обраною спеціальністю залежно від курсу навчання

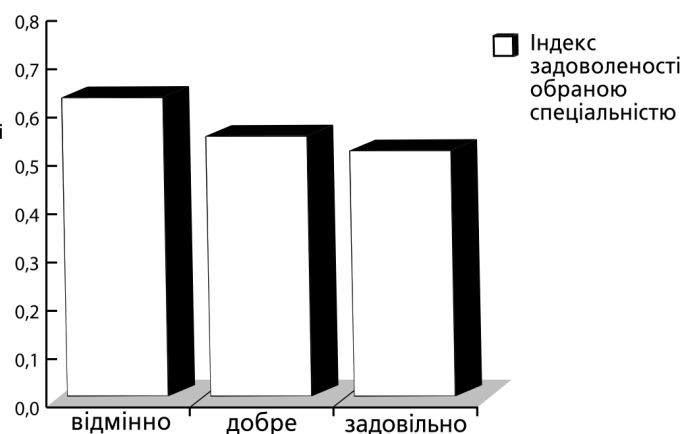

Рис. 5. Індекси задоволеності студентів обраною спеціальністю залежно від успішності

6. Макклелланд Д. Мотивация человека / Д. Макклелланд. — СПб.: Питер, 2007. — 672 с. — (Сер. «Мастера психологии»).
7. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. — М.: Знание, 1996. — 308 с.
8. Олпорт Г.О. Становление личности: Избранные труды / Г.О. Олпорт. — М.: Смысл, 2002. — 462 с. (Сер. «Живая классика»).
9. Формирование учебной деятельности студентов / под ред. В.Я. Ляудис. — М.: Изд-во МГУ, 1989. — 240 с.
10. Шереги Ф.Э. Социология образования: прикладной аспект / Шереги Ф.Э., Харчева В.Г., Сериков В.В. — М.: Юрист, 1997. — 304 с.
11. Ядов В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / В.А. Ядов. — Л., 1979.

ИВАНЦОВА Н.Б.

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ УСПЕВАЕМОСТИ СТУДЕНТОВ И МОТИВОВ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫБОРА

В статье рассмотрена зависимость успеваемости студентов от мотивов их профессионального выбора. Описана динамика удовлетворенности студентов выбранной специальностью в зависимости от курса обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: отношение к выбранной специальности, мотивы профессионального выбора, успешность, удовлетворенность выбранной специальностью, разочарование в будущей профессиональной деятельности, функциональное содержание деятельности, личностные свойства работника, ценностные ориентации.

IVANTSOVA N. B.

STUDY THE RELATIONSHIP BETWEEN STUDENT PERFORMANCE AND THE REASONS FOR THEIR PROFESSIONAL CHOICE

The article describes the dependence of student performance on the motives of their professional choice. Describe the dynamics of student satisfaction chosen specialty, depending on the course of study at a university.

Keywords: relation to chosen profession, the professional choice motives, satisfaction with the chosen specialty, disappointment in their future professional activity, functional maintenance activities, employee personal characteristics, values.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2013 року.

УДК 159.9

ІРХІН Ю. Б.

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ІМІДЖУ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У статті визначаються, аналізуються та актуалізуються проблеми формування, становлення і розвитку позитивного іміджу міліції України у контексті соціально-психологічної феноменології. Розкриваються основні засади побудови довірчих відносин з населенням як засобу підвищення авторитету працівників міліції, надаються рекомендації зі зміцнення корпоративного іміджу міліції.

Ключові слова: соціально-психологічний імідж, корпоративний імідж міліції, довірчість, довірчі відносини.

Сучасна парадигма соціально-психологічного знання передбачає обов'язкове вивчення, пояснення та систематизацію сучасних соціальних явищ. Одним із яскравих сучасних соціальних феноменів є імідж – фактичний прояв індивідуальної свідомості на рівні поширеного психосоціального явища, що включає у себе симбіоз когнітивного та емоційного компонентів людської психіки.

За сучасних умов корпоративний імідж міліції як соціальний феномен набув глобального поширення в українському суспільстві. Попри високу соціальну значущість в Україні іміджу міліції як найбільш дієздатної силової структури у системі правоохоронних органів приділяється замало уваги [3]. Не зважаючи, що він складає

суттєву частку сучасного соціуму, його психологічна сутність, закономірності і соціально-психологічні механізми формування дотепер чітко не визначені [1]. Традиційно імідж міліції сприймається, визначається і розглядається через призму ефективності правоохоронної діяльності. Тобто, якщо на поточний час є позитивні результати оперативно-службової діяльності, імідж сам собою виявляється позитивним, в іншому випадку – імідж як правило «страждає» унаслідок його штучної негативації. Таким чином виявляється, що соціально-психологічні механізми розвитку, регулювання, покращення і вдосконалення іміджу міліції в Україні фактично є полишеним на самоплив.